

Årsrapport - Etisk råd for forsvarssektoren 2018

Helhetsvurdering

Etisk råd for forsvarssektoren har som mål å fokusere på etiske spørsmål som er særegne for forsvarssektoren og de utfordringene som den står overfor i tiden fremover. Vi vil bidra med råd som kan styrke den etiske bevisstheten på alle plan i sektoren. Rådet kombinerer uavhengighet, sterk faglig kompetanse og inngående kjennskap til sektoren, noe som gjør oss unike både i nasjonal og internasjonal sammenheng. Mandatet og rådets sammensetning gir oss muligheten til å løfte frem aktuelle prinsipielle etiske problemstillinger, drøfte dem på en grundig måte og gi konkrete, faglig funderte og gjennomførbare anbefalinger.

Rådet opplever at det er stor etterspørsel for rådets kompetanse i sektoren, både når det gjelder etikkundervisning og behandling av konkrete saker. Rådene, og den bistanden vi bidrar med, blir godt mottatt. Et hovedmål i 2018 har vært å gjøre rådet enda mer synlig i sektoren. Vi har forsøkt å bidra til dette med utstrakt besøks- og møtevirksomhet, og ikke minst ved å lage helt nye nettsider og en egen ressursbank for forsvarsetikk. Vi mener at disse sidene både vil gjøre rådet mer kjent og være en nyttig ressurs i sektorens arbeid med etiske spørsmål.

En viktig oppgave for rådet er å løfte frem og holde fast ved saker som ikke blir behandlet av andre i forsvarssektoren. Vårt pågående arbeid med en mulig doktrine for militært engasjement i møte med barnesoldater, etiske spørsmål knyttet til vern av kulturminner og informert samtykke for sivile transportører i totalforsvaret er eksempler på dette. Vi ønsker også å bidra med vårt perspektiv på problemstillinger som får mye oppmerksomhet. I år har vi for eksempel skrevet en høringsuttalelse til forslaget om ny e-lov, og i 2019 ønsker vi å behandle resultatene fra Forsvarets MOST-undersøkelse. Rådet hadde flere møter med FST om denne undersøkelsen før den ble sendt ut og finner det naturlig å følge opp analyser og tiltak også i etterkant av undersøkelsen.

Oppsummering av aktiviteter

Rådet har i store deler av 2018 manglet flere medlemmer, noe som har påvirket iverksettelsen og oppfølgingen av ambisjonene i årsplanen for 2018. På tross av dette har rådet jobbet intensivt med de fleste av sakene på årsplanen og flere notater og artikler er under forberedelse.

Rådet har i 2018 fokusert på flere forskjellige saker: Vi har arbeidet med etiske spørsmål knyttet til vern av kulturminner i væpnet konflikt, fortsatt vårt arbeid med etiske problemstillinger knyttet til totalforsvaret, skrevet høringsuttalelse om ny e-lov, og utarbeidet nye nettsider.

En viktig oppgave for rådet er å bistå konkret til etikkarbeid og undervisning i hele sektoren. I arbeidet med nye nettsider har vi bestrebet oss på å lage et produkt som er brukervennlig og nyttig for sektorens arbeid med etikk. Siden desember 2017 har rådet hatt møter der FDs varslingskanal presenterer prinsipielle varslings saker som gjelder brudd på etiske retningslinjer. Vi planlegger å samarbeide enda tettere med dem i 2019. Rådets sekretær har bidratt til etikkundervisningen ved foredrag og dilemmatrening for nyansatte i alle departementene og for jurister i Forsvaret.

Rådet skal også bidra til offentlig debatt. Rådets sekretær har fulgt opp rådets arbeid med ny våpenteknologi ved flere intervjuer om etiske utfordringer knyttet til autonome våpen, blant annet i P2 URIX og P2 Verdibørsen (sammen med rådets leder).

Rådet har for øvrig vært opptatt av å opprette kontakt med andre aktører som driver liknende arbeid i og utenfor sektoren. Vi har hatt nyttige møter med SIFS og med Kultur- og moderniseringsdepartementet (om muligheten for å oppnevne et etisk råd for sentralforvaltningen). En viktig forankring er at rådets sekretær har fast plass i kontaktforum HEL. Rådet har også samarbeidet godt med Forsvarets høgskoleskole (IMLO), der både rådets sekretær og nestleder har holdt foredrag.

Høringsvar – E-lov

Rådet har skrevet et høringsvar til ny e-lov. Vårt hovedpoeng i denne uttalelsen er en etisk utfordring for ansatte i e-tjenesten som vi mener ikke ble tilstrekkelig belyst i høringsuttalelsen. Et viktig spørsmål i høringsuttalelsen er hvordan e-tjenestens personell skal behandle overskuddsinformasjon som kan avverge alvorlig kriminalitet. På grunn av faren for formålsglidning mener Forsvarsdepartement at overskuddsinformasjon kun kan deles dersom denne informasjonen kan avverge handlinger som omhandler anslag mot nasjonens selvstendighet, sikkerhet og grunnleggende interesser, samt terrorhandlinger og terrorrelaterte handlinger. Lovforslaget innebærer at det kan oppstå situasjoner der personell i e-tjenesten kan få kjennskap til alvorlige forbrytelser, som forestående drap eller seksuelt misbruk av mindreårige, som kan avverges. Personellet kan ikke dele denne informasjonen uten å bryte E-loven. Dersom personellet ikke varsler, vil de samtidig bryte straffeloven, og E-loven kan ikke hjemle unntak fra denne. Rådet mener dette vil innebære å sette personellet i en etisk og psykologisk svært belastende situasjon, der personell kanskje må leve med at han eller hun kunne ha avverget slike forbrytelser.

Nye hjemmesider.

En hovedsatsning i 2018 har vært arbeidet med nye nettsider (forsvarsetikk.no). Den gamle nettsiden var vanskelig å redigere og ble sjelden oppdatert. Vi mente også det var behov for en ressursbank som samlet relevant informasjon om etikkarbeidet i Forsvarssektoren. I 2018 har Rådet derfor engasjert vår nestleder Jacob Thomas Staib til å utvikle nye sider. Disse er nå lansert. Sidene har fått en ny design, er lettere å redigere, og vil holdes løpende oppdatert. I tillegg til en mengde ny informasjon om rådets arbeid, inneholder sidene nå en ressursbank som samler relevant informasjon både om militæretikk og krigens folkerett. Vi har også laget en side som tar for seg forsvarssektorens verdigrunnlag, der verdiane respekt, ansvar, mot, åpenhet og vidsyn er brutt ned til forskjellige aspekter. Det er laget en egen side for hvert av disse aspektene, med relevante sitater fra verdigrunnlaget og tilhørende refleksjonsspørsmål. Vi håper denne siden kan utfylle SIFS dilemmabank og vil brukes til refleksjon og undervisning i sektoren.

Vern av kulturminner

I mai 2016 ratifiserte Norge annen protokoll av Haagkonvensjonen om beskyttelse av kulturverdier i væpnet konflikt. Spørsmålet om vern av kulturminner er aktualisert blant annet av IS' ødeleggelser i Palmyra og Mosul. Ratifiseringen reiser flere viktige etiske spørsmål: I praksis kan ratifiseringen innebære at norske soldater må utsette seg for større fare for å beskytte kulturverdier. Hvordan bør man vekte militære målsetting og beskyttelse av liv opp mot beskyttelse av kulturverdier? Haagkonvensjonen av 1954 sier i artikkel 4(2) at beskyttelsen bortfaller (bare) i situasjoner av tvingende militær nødvendighet. Er denne vurderingen noe militære styrker i det hele tatt har et forhold til – og hvordan bør den følges opp? Hvordan planlegger Norge å beskytte sine kulturminner i tilfelle krig? Rådet er opptatt av den etiske dimensjonen i disse spørsmålene og har arbeidet med dem i 2018. Dette var ett av hovedtemaene for våre møter i forbindelse med Trident Juncture, blant annet med verdensarvkoordinator på Røros, med miljøoffiser og sjef FOH. Vi har også hatt møter med Riksantikvaren. Rådets sekretær sitter i kjernegruppen for et større internasjonalt

forskningsprosjekt (Heritage in War) om dette temaet og har deltatt på to møter i London og Cambridge. Rådet la ned mye arbeid i å planlegge flere møter i Oslo mellom denne forskningsgruppen og representanter fra Forsvaret, FD og Riksantikvaren. Møtene måtte dessverre avlyses på grunn av sykdom, men vil isteden finne sted i november 2019. Vi arbeider for tiden med et notat og en artikkel om denne problemstillingen.

Oppfølging av Trident Juncture

Rådet har fulgt øvelsen Trident Juncture tett, både i planleggingsfasen og under selve øvelsen, der Rådet blant annet besøkte LOPSCONSTAFF på Røros og FOH (under papirøvelsen). Et hovedformål for disse besøkene var å observere øving på totalforsvarsproblematikk. Vi hadde en rekke møter som belyste denne problemstillingen, herunder med Direktorat for sikkerhet og beredskap, politiet, flyveleder ved Røros flyplass og sjef FOH. Et annet hovedtema for besøkene på Trident Juncture var vern av kulturminner, noe som vi særlig tematiserte under besøket på Røros, der øvelsen var lagt tett opp til verdensarvområder.

Oppfølging av totalforsvaret

Trident Juncture har vært svært viktig for å avdekke etiske utfordringer ved implementeringen av totalforsvarskonseptet. En problemstilling som utkrystalliserte seg under våre møter under Trident Juncture var den etiske ubalansen mellom sivile aktører når det gjelder trening og evne til å beskytte seg. Dette problemet reiser spørsmål om muligheten for å mobilisere visse sårbare stillingstyper der det vil kunne være vanskelig å opprettholde distinksjonsprinsippet (som for eksempel flyveledere) noe som også vil kunne innebære nødvendig utdanning og utrustning for å ivareta egen sikkerhet. På tross av tett oppfølging av totalforsvarsproblematikk både før og under øvelsen, opplever rådet at vi fremdeles sitter igjen med et ufullstendig bilde av de forskjellige etiske problemstillingene som ble avdekket under øvelsen. Vi vil derfor følge etterarbeidet for øvelsen og tar sikte på delta på sluttevalueringen i juni.

Rådets sammensetning og arbeidsform i 2018

Rådet består for tiden av fem medlemmer: Camilla Serck-Hanssen (leder), Jacob Thomas Staib (nestleder), Bjørn-Erik Marthinsen, Nina Lynmo (vara) og Andreas Carlsson (sekretær). Flere medlemmer sluttet i første halvdel av 2018 og oppnevning av nye medlemmer er blitt forsinket. Dette innebærer at rådet i store deler av 2018 har manglet flere medlemmer. To faktorer har vært avgjørende for at Rådet likevel har jobbet godt i 2018: kontinuiteten blant rådets gjenværende medlemmer, samt at rådsmedlemmene utenfor arbeidsutvalget har en god oversikt over viktige prosesser i Forsvaret. Det ser nå ut som om rådet vil bli fulltallig i løpet av sommeren 2019. Rådets nestleder har høsten 2018 vært ansatt på pensjonistvilkår for å arbeide med nettsidene, noe som har vært til stor hjelp og også muliggjort jevnlig møter med rådets sekretær. I tillegg til fire rådsmøter, har rådets medlemmer deltatt på en rekke møter med andre aktører. Arbeidsutvalget (bestående av leder, nestleder og sekretær) har møttes jevnlig.